

ВИЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФАХОВОГО ЗРОСТАННЯ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розкрито поняття “професійна спрямованість особистості”, визначення якої у студентському віці стає однією з педагогічних умов подальшого професійного зростання фахівців економічного профілю. Запропоновано інструментальну базу визначення природної спрямованості людини до певного виду діяльності – теорію психологічних типів К. Юнга, засновані на ній вітчизняну соціоніку та американську теорію типів.

Ключові слова: професійна спрямованість, економічні спеціальності, теорія психологічних типів, К. Юнг, соціоніка, американську теорію типів.

Сучасні умови формування нового суспільства потребують певних зусиль для усвідомлення того факту, що основою прогресивного розвитку країни є сама людина. Ця обставина вносить свої пріоритети в зміст освіти, зміщує акценти із суспільних компонентів на особистісні [5].

З іншого боку, щоб не перетворитися в державу третього світу, наша молода країна потребує не тільки матеріальних благ, а й власного виробництва цих благ, не тільки нових технологій, привнесених із розвинутих держав, а й власних наукових досягнень. Економіка держави є матеріальною базою розвитку суспільства, а фахівці-економісти – тими, хто втілює на практиці принципи раціонального ведення господарства країни в умовах обмежених ресурсів. Тому надзвичайно велике значення має фахова свідомість майбутніх спеціалістів з економіки, від професійного зростання яких значною мірою залежить і розвиток самого суспільства.

Одним із центральних у підготовці майбутніх фахівців економічного профілю стає завдання визначення умов їх майбутнього професійного зростання, що передбачає відповідну самоідентифікацію, визначення професійної спрямованості, розуміння і внутрішнє прийняття цілей професійної діяльності, інтерес і схильність до неї, сформованість професійних ідеалів, переконань і ціннісних орієнтацій, установку на постійне професійне самовдосконалення. Такий підхід передбачає виокремлення однієї з педагогічних умов професійного зростання – визначення особистісної спрямованості суб’єкта на професійну діяльність – та є особливо актуальним на етапі навчання молоді у вищому навчальному закладі, оскільки студентський вік є найбільш “сенситивний для утворення професійних, світоглядних і громадянських якостей” [7].

Мета статті – розкрити поняття “професійна спрямованість особистості” та визначити інструментальну базу для її виявлення у студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

Типологія спрямованості людської особистості сягає стародавніх філософських традицій. У давньогрецькій філософії її представники Сократ, Платон і Арістотель звернулися до категорії “спрямованість” при діагностуванні людської поведінки і трактували її в широкому сенсі як прояв так званої “ентелехії” – енергетично-функціональної спрямованості потенціалу всього, що існує у світі. Ентелехія, за Арістотелем, багато в чому тотожна енергії і є реалізацією закладених у будь-якому суцюзі здібностей і можливостей [1].

Стародавнє ведичне вчення, звертаючись до поняття призначення людини, використовує термін “дхарма”. Дослівний переклад санскритського слова “дхарма” – це обов’язок або призначення. Дхарма – містке і глибоке поняття, що вказує на те, що в кожній індивідуальній душі на глибинному її рівні є приписане завдання (“шлях”), яке визначає особливості мислення та поведінки цієї індивідуальної душі в цей час і в цьому місці.

Засновник української класичної філософії Г. Сковорода (1722–1794) увів поняття “спорідненості”, тобто наслідування людиною своєї природи. Філософ, розглядаючи природу людини, вважав, що вона з’являється на світ з вродженими задатками до того чи іншого виду діяльності. У процесі самопізнання людина відкриває в собі вище начало, об’єднує його з Богом і робиться богорівною, насамперед завдяки усвідомленню свого власного покликання, яке адекватно реалізується у відповідних формах діяльності. Тільки тоді людина досягає щастя. “Сродна” діяльність характеризується тим, що вона однаково корисна і для того, хто знайшов своє покликання, і для суспільства. Цією єдністю суспільного й особистого інтересу “споріднена” праця відрізняється від випадкової роботи, обраної з міркувань користі, слави чи гордості [8].

Поняття “спрямованість особистості” в сучасній науковій літературі визначається як система спонукань і ціннісних орієнтацій, що визначає вибіркве ставлення та активну поведінку людини, тобто стійку систему мотивів, які орієнтують життєдіяльність особистості [3]. На думку В.П. Безпалько, мотивація, у свою чергу, – це генетичне прагнення людини до самореалізації в певних видах діяльності відповідно до її вроджених задатків і здібностей, яке реалізується в досягненні тільки в тому разі, коли виникають або здійснюються певні умови для цього [2]. Вважаємо, що первісною умовою реалізації особистісного потенціалу людини є саме визначення її вродженої спрямованості на той чи інший вид діяльності. І це є завданням психології та педагогіки. Тут, безумовно, постає питання надійного інструментарію діагностування спрямованості особистості на вид діяльності. У зв’язку з цим не можна не звернутися до праць видатного швейцарського психолога ХХ ст. К. Юнга (1875–1961), в яких знайшла відображення ідея індивідуації.

Індивідуація, за К. Юнгом, – це процес, у якому ми стаємо тими, хто ми є насправді, процес розвитку всіх здібностей, талантів і можливостей людини. Мета цього процесу – реалізація Самості (das Selbst) – центрального поняття людської душі, архетипу найповнішого людського потенціалу та єдності особистості як цілого. Самість включає як усвідомлені, так і несвідомі рі-

вні особистості, будучи головним джерелом енергетичного поля природного психофізичного потенціалу людини [9].

Спираючись на ретроспективний аналіз підходів до типології особистості та її основні критерії, які, починаючи з античності, були наявні в психології, філософії, мистецтві, релігії, міфології, а також на свою багаторічну лікарську практику, К. Юнг зобразив дієвий інструментарій для діагностування детермінант життєвої та професійної спрямованості особистості. Теоретичну, а потім і прикладну модель комплексного діагностування спрямованості особистості К. Юнг представив наочно у формі компаса – кола з чотирма ортогональними координатами, кожна з яких символізує певний напрям і силу дії психологічних детермінант (“орієнтацій”) досліджуваного. Зовнішнє коло компаса відображає базову установку – екстра-інтровертованість его особистості, а центр – її глибинну архетипічну Самість. На координатах розташовані чотири базові функції: раціональні – мислення (thinking) і почуття (feeling); ірраціональні – відчуття (sensing) і інтуїція (intuitive). Пояснюючи значення чотирьох функцій, К. Юнг писав: “Я виокремлюю чотири функції: мислення, почуття, відчуття та інтуїцію. Функціональною сутністю відчуття є встановити, що щось існує, мислення говорить нам, що означає це щось, почуття – яка його цінність, а інтуїція припускає, звідки воно з’явилося і куди йде” [9]. Відповідно до прийнятої в міжнародній практиці діагностичних досліджень конвенції, юнгівські функції записуються в англійській нотації як T (thinking), F (feeling), S (sensing), N (intuitive).

У своїх численних працях К. Юнг дав достатньо повну характеристику кожної функції, а також механізму їх системної взаємодії. У поєднанні однієї з домінуючих установок і двох психічних функцій, які дає діагностичний компас, К. Юнг визначив і детально описав вісім типів спрямованості особистості. Носіям кожного з цих типів К. Юнг рекомендував певну сферу професійної діяльності, де вони здатні реалізувати потенціал своєї самості завдяки свідомому використанню домінуючих установок екстра- або інтровертованості й найбільш розвиненої функції.

Ідеї К. Юнга згодом були використані в працях великої кількості його учнів і послідовників: В. Штерна, Г. Мюррея, Г. Олпорта, А. Маслоу, Е. Еріксона, К. Роджерса, а також стали фундаментом для двох теорій, що незалежно розвиваються в різних точках планети – американської теорії типів (type theory) і вітчизняної соціоніки. Оскільки ці теорії розвивалися паралельно й незалежно, їх зміст і мова мають відмінності. Однак обидві вони набули широкого практичного застосування у визначенні спрямованості професійної діяльності людини залежно від її типу.

Фундаторами американської теорії типів вважаються К. Брігс та І. Майерс, які запропонували до чотирьох базових функцій у компасі К. Юнга додати ще дві J (judging) – судження, P (perceiving) – сприйняття, тим самим збільшивши кількість типів до 16 і розширивши можливості для більш “індивідуального” підходу при визначенні спрямованості кожного з них. Надалі Д. Кейрсі на підставі численних емпіричних даних діагностики загальної та

професійної спрямованості особистості, розвиваючи ідеї І. Майерс і К. Брігс, виокремив чотири групи типів, називаючи їх темпераментами: NT, NF, SJ, SP – і розробив типологію професій і сфер діяльності.

Не зупиняючись детально на відмінностях теорії типів від соціоніки, відзначимо, що в соціонічному діагностуванні типу важливим моментом є діагностика особистісної установки саме на вид діяльності. За В. Гуленко і В. Тищенко, можна виокремити чотири таких установки, що утворюються шляхом перетину юнгівських дихотомій мислення/відчуття (логіки/етики в соціоніці) і сенсорики/інтуїції. Управлінці – ця установка формується в людини, якщо в її соціотипі поєднуються ознаки сенсорики (відчуття) та логіки (мислення). Основна спрямованість таких осіб – управління предметами, знаряддями, механізмами, а також людьми як учасниками виробничого процесу. Соціали – поєднують ознаки етики (почуття) та сенсорики (відчуття), спрямованість – соціальна сфера діяльності: торгівля, охорона здоров'я, постачання, сервіс, послуги. Гуманітарії – люди, в соціотипі яких об'єднані ознаки інтуїції й етики (почуття). Краща сфера застосування для них – література, мистецтво, психологія, мови, журналістика, педагогіка, філософія, інші гуманітарні науки, релігія. Сайєнтисти (від англ. science – наука) – поєднують у собі інтуїцію та логіку (мислення). Бажана сфера застосування їх сил – наукові дослідження, дослідно-конструкторські розробки, складання програм розвитку, проведення експериментів [4].

Повертаючись до теми важливості визначення професійної спрямованості саме серед студентів економічного профілю, відзначимо, що галузь знань “Економіка та підприємництво” включає такі спеціальності: економічна теорія, економічна кібернетика, міжнародна економіка, економіка підприємства, управління персоналом та економіка праці, прикладна статистика, маркетинг, фінанси і кредит, облік і аудит, банківська справа, оподаткування, товарознавство і торговельне підприємництво. Зрозуміло, що вивчати, а потім і застосовувати на практиці знання економічного профілю можуть люди з будь-якими здібностями, але чи буде така праця успішною і плідною для суспільства, й головне – чи буде приносити задоволення самій людині, чи сприятиме її професійному зростанню? Тому вважаємо, що однією з педагогічних умов професійного зростання майбутніх фахівців-економістів є визначення їх природної професійної спрямованості, а інструментальною базою в цьому можуть слугувати теорія К. Юнга про психологічні типи та засновані на ній теорія типів, соціоніка.

Варіативна частина освітньо-кваліфікаційних характеристик (ОКХ) включає характеристики майбутніх бакалаврів, спеціалістів, магістрів з переліком знань, умінь, трудових функцій, типових завдань професійної діяльності, а також професійні назви робіт (посад), які здатні виконувати випускники ВНЗ.

Як приклад розглянемо освітньо-кваліфікаційну характеристику спеціаліста спеціальності 7.03050501 – Управління персоналом та економіка праці. Вона визначає такі основні трудові функції, типові завдання діяльності й

професійні компетенції спеціаліста з управління персоналом та економіки праці [6]:

- виявляти наявні й очікувані диспропорції в структурі персоналу для її оптимізації з урахуванням змін у виробництві;
- аналізувати призначення робочих місць, зміст і умови виконання трудових (управлінських) процесів для визначення вимог до працівників;
- оцінювати економічні й соціальні втрати підприємства внаслідок тимчасової непрацездатності працівників через несприятливі умови праці, виявляти негативні тенденції;
- виявляти норми праці, що потребують уточнення або заміни прогресивнішими;
- аналізувати ефективність чинних систем мотивації різних категорій персоналу за різних організаційно-технічних умов;
- проводити соціологічні опитування і виявляти незадоволені соціальні потреби працівників;
- підбирати необхідну інформацію про внутрішній ринок праці, тенденції на зовнішньому ринку праці, про ринок освітніх послуг, стратегію розвитку підприємства та брати участь у формуванні (коригуванні) стратегії управління персоналом;
- складати прогнози чисельності і структури персоналу з урахуванням прогнозу змін у виробництві та на ринку праці;
- виявляти резерви зменшення трудомісткості виробів;
- обґрунтовувати пропозиції щодо формування політики підприємства в галузі трудових доходів і оплати праці;
- проектувати власну тарифну систему оплати праці або адаптувати до умов виробництва галузеву тарифну систему;
- складати описи робіт для фахівців, професіоналів і керівників;
- розробляти кваліфікаційні карти, карти компетенції, профілі посад працівників;
- аналізувати документи претендентів на вакантні робочі місця;
- вести цілеспрямовану бесіду з претендентом на вакантну посаду;
- організувати і проводити цільове тестування заздалегідь відібраних кандидатів на вакантні посади;
- організувати процеси виробничої та соціальної адаптації новоприйнятих працівників;
- організувати внутрішньовиробниче навчання робітничих кадрів;
- організувати підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів, навчання кадрового резерву;
- формувати банки вакансій;
- укладати договори з роботодавцями на працевлаштування безробітних тощо.

У таблиці наведено професійні назви можливих посад для майбутніх спеціалістів спеціальності “Управління персоналом та економіка праці”.

Аналізуючи трудові функції, типові завдання діяльності й професійні компетенції спеціаліста з управління персоналом та економіки праці, умовно можна розділити їх на дві групи: перша – переважно аналітичні функції та завдання, друга – організаційно-комунікаційні. Відповідно, основні професійні риси майбутніх фахівців, які спрямовані виконувати функції першої групи, це: здатність до аналітичного мислення та систематизації інформації, логічність, прагматизм і реалізм у прийнятті рішень, конкретність мислення, здатність працювати наодинці, що відповідає наявності у типі особистості (за К. Юнгом) такої настанови, як інтроверсія та поєднання функцій мислення (логіка) та інтуїція.

Таблиця

Професійні назви робіт (посад), які здатний виконувати спеціаліст спеціальності 7.03050501 – Управління персоналом та економіка праці

Код за Класифікатором професій ДК 003:2010	Професійна назва роботи (посади)
2149.2	Інженер з охорони праці
2310.2	Асистент
2320	Викладач професійного навчально-виховного закладу
2320	Викладач професійно-технічного навчального закладу
2351.2	Методист з економічної освіти
2359.2	Інструктор з праці
2412.1	Професіолог
2412.2	Економіст з праці
2412.2	Інженер з нормування праці
2412.2	Інженер з організації праці
2412.2	Інженер з організації та нормування праці
2412.2	Інженер з підготовки кадрів
2412.2	Інженер з профадаптації
2412.2	Інструктор передових методів праці
2412.2	Професіонал з розвитку персоналу
2412.2	Профконсультант
2412.2	Страховий експерт з охорони праці
2412.2	Фахівець з аналізу ринку праці
2412.2	Фахівець з питань зайнятості (хедхантер)
2412.2	Фахівець з профорієнтації
2429	Інспектор праці (правовий)

Друга група функцій буде ефективніше виконана особами, які мають такі професійні риси: організаційні здібності, здатність до ефективних комунікацій, схильність до психологізму та потреба працювати в групі. Це відповідає настанові “екстраверсія” та поєднанню таких домінуючих функцій, як відчуття (сенсорика) та почуття (етика) або мислення (логіка) та відчуття (сенсорика).

Згідно з виявленим типом студента, можна пропонувати йому, по-перше, певні спеціальності в межах обраної галузі знань, а згодом – і певні професії за обраною спеціальністю (табл.), які будуть максимально відпові-

дати його природному типу особистості, що надалі сприятиме професійному зростанню майбутнього фахівця. Вищезазначене можна прийняти як гіпотезу, що потребує подальшої експериментальної перевірки.

Висновки. Таким чином, однією з найважливіших педагогічних умов професійного зростання майбутніх фахівців-економістів є визначення їх професійної спрямованості. Інструментальною базою для цього обрано теорію К. Юнга про психологічні типи та засновані на ній вітчизняну соціоніку й американську теорію типів. Педагогічна умова у подальшому підлягає експериментальній перевірці, оскільки існує наука питань, пов'язаних з адекватним визначенням типу особистості, та необхідність практичного опрацювання методів діагностування.

Список використаної літератури

1. Аристотель. О душе /Аристотель. – СПб. : Питер, 2002. – 224 с.
2. Беспалько В.П. Образование и обучение с участием компьютеров: педагогика третьего тысячелетия / В.П. Беспалько. – М. : МОДЭК, 2002. – 349 с.
3. Вітенко І.С. Основи психології / І.С. Вітенко. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 255 с.
4. Гуленко В.В. Соционика идет в школу. Педагогам, родителям, детям о типах и отношениях / В.В. Гуленко, В.П. Тыщенко. – М. : Черная белка, 2010. – 280 с.
5. Новиков А.М. Постиндустриальное образование / А.М. Новиков. – М. : Эгвес, 2008. – 136 с.
6. Освітньо-кваліфікаційна характеристика спеціаліста спеціальності 7.03050501 Управління персоналом та економіка праці: ГСВОУ 7.03050501 [Електронний ресурс]. – 2014 – 14 с. – Режим доступу: <http://fru.org.ua/Projects>.
7. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи : навч. посіб. для магістрантів і аспірантів / В.І. Юрченко. – К. : ТОВ “Філ-студія”, 2006. – 320 с.
8. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / Г. Сковорода ; за ред. проф. Ушкалова. – Х. ; Едмонтон ; Торонто : Майдан : Вид-во Канадського Інституту Українських Студій, 2011. – 1400 с.
9. Юнг К. Психологические типы / К. Юнг. – СПб. : Азбука, 2001. – 720 с.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2014.

Шаповалова Н.П. Определение профессиональной направленности как педагогического условия профессионального роста студентов экономических специальностей высших учебных заведений

В статье раскрыто понятие “профессиональная направленность личности”, определение которой в студенческом возрасте становится одним из педагогических условий дальнейшего профессионального роста специалистов экономического профиля. Предложена инструментальная база для определения природной направленности человека к конкретному виду деятельности – теория психологических типов К. Юнга, основанная на ней отечественная соционика и американская теория типов.

Ключевые слова: профессиональная направленность, экономические специальности, теория психологических типов, К. Юнг, соционика, американская теория типов.

Shapovalova N. Determination of professional orientation as pedagogical conditions of professional growth of students of economic specialties of higher education

The article deals with the concept of “professional orientation of an individual”. The defining of the concept is a pedagogical condition of further professional development of students specializing in economics. Professional orientation is seen as a stable system of

motives, genetic human desire for self-realization in certain activities in accordance with its innate inclinations and abilities that orient its vital professional functions.

The author suggests instrumental basis for determining the natural orientation of a person to a particular type of activity – Carl Jung’s theory of psychological types as the base of domestic socionics theory and American types theory.

Taking as an example the educational specialist job description of a HR and Labour Economics specialists, the author analyzes their work functions, typical tasks, activities and professional competences. The basic guidelines and dominant psychological functions of future specialists in Human Resources Management and Labour Economics are determined.

The following hypothesis is suggested: according to the identified psychological type of a student one can offer him/her the specialization within the chosen area of expertise at first, and later the profession within the chosen specialization, that will most naturally fit his personality type. This will further facilitate the professional development of future specialists. It is noted that the hypothesis needs further experimental verification.

Key words: *professional orientation, economic professions, theory of psychological types, Jung, socionics, American type theory.*